

SZÉCSÉNYI ANDRÁS

tudományos kutató

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Tudományos Főosztály

<https://orcid.org/0000-0002-9669-2595>

szecsenyi.andras@abl.hu

A KISZ AZ IPARMŰVÉSZETI FŐISKOLÁN¹

A tanulmány célja, hogy bemutassa a budapesti Iparművészeti Főiskolán² működött Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ) alapszervezetének működését és hatását a hallgatói életre. A dolgozat a MOME Levéltárában végzett alapkutatásokon alapul, a levéltári forrásanyag részben a főiskola központi szerveinek irataira, részben a főiskolai KISZ iratainak feldolgozására épül. Ebből következően elsősorban szervezeti dokumentumok vizsgálatáról van szó, ego-dokumentumok hiányában a KISZ által uralt hallgatói élet résztvevői elbeszélésére csekély lehetőség nyílt. A tanulmány elsősorban arra keresi a választ: hogyan, milyen keretek között működött a kommunista pártszervezet a Főiskolán. Másrészt arra is kíváncsi, mennyiben befolyásolták a Kádár-korszakban enyhülő ideológiai keretek a művészhallgatókat mindennapjaik során és mindez hogyan hatott ki az ifjúság életére.

Kulcszavak: Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség, Magyar Iparművészeti Főiskola, Turul Szövetség, Diákotthon

THE HUNGARIAN COMMUNIST YOUTH LEAGUE AT THE HUNGARIAN UNIVERSITY OF ARTS AND DESIGN. The aim of this study is to present the operation of the Hungarian Communist Youth League (Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség – KISZ) of the Hungarian University of Arts and Design (Magyar Iparművészeti Főiskola) and its impact on student life. The paper is based on the author's basic research in the MOME Archives, and the archival source material is based partly on the documents of the central offices of the university and partly on the documents of the KISZ. Consequently, it is primarily a matter of examining organisational documents; in the absence of ego documents, there was little opportunity to hear the narratives of the participants in student life dominated by the KISZ. The study primarily seeks to answer the question of how and within what framework the Communist Party organisation functioned at the College. On the other hand, it also asks to what extent the ideological framework, which was loosened during the Kádár era, influenced the art students in their everyday lives and how this affected the life of the youth.

Keywords: Hungarian Young Communist League, Hungarian University of Art and Design, Turul Association, Students' Dormitory

Előzmények

A két világháború közötti felsőoktatási intézményekben kétféle ifjúsági egyesület-típus működött. Ezek egyik típusát a dualizmus korában létrejött lokális, egy-egy intézmény diáksága által létesített úgynevezett „kebelbeli egyesületek” alkották, amelyek célja bálók, farsangok rendezése és megülése, esetleg zenés rendezvények és előadóestek létrehozása volt. Számos kebelbeli egyesület önképzőköriként is funkcionált. Az Iparművészeti Főiskolán ilyen típusú egyesület a Tanácsköztársaság bukását követően sokáig nem létezett. Csupán az 1920-as évek végéről vannak adatok, amelyekből megtudható, hogy létezett egy Ifjúsági Kör. Az Ifjúsági Kör valójában egy néhány főt tömörítő asztaltársaság volt csupán, működésének semmi nyoma nem maradt fent. A diákság életére feltehetően nagy hatással nem lehetett, és az 1930-as években lényegében már csak vegetált.

Az Ifjúsági Kör mellett megalakult a Horthy-kori ifjúsági egyesületek másik, speciálisan a korszakra jellemző fajtája: a bajtársi egyesület, amely a Körhöz képest sokkal jelentősebb szerepet játszott az iparművész hallgatók mindennapjaiban. 1919 után, 1921-ig bezárólag gombamód alakultak ilyen egyesületek a felsőoktatási intézményekben, amelyeket a Turul Szövetség fogott össze. Az

¹ Munkám a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem támogatásával, az egyetem történetét feldolgozó projekt (2024) keretében készült.

² Az intézmény jogelődjét az Országos Magyar Királyi Iparművészeti Tanodát 1880-ban alapították az Andrássy úton. Az intézmény 1948-ban főiskolai rangot kapott Magyar Iparművészeti Főiskola néven. A Főiskola az 1950-es évek első felében költözött a Zugligeti úti (Budapest, XII. kerület) épületkomplexumba, arra a telekre, ahol jogutódja, a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem ma működik.

Iparművészeti Főiskolán Turul Szövetség helyi tageszervelete 1920-ban létesült és a Körösfői Bajtársi Egyesület nevet vette fel. A szintén országos lefedettségű *Foederatio Emericana*, a többi felekezeti alapú egyetemi és főiskolai egyesülethez hasonlóan az Iparművészeti Főiskola hallgatóit nem tudta megszólítani, így nem eresztett gyökeret, jelenlétének nem maradt fent nyoma.³

A második világháborút követően a Turul Szövetséget, benne a Körösfői Bajtársi Egyesületet⁴ az új, demokratikus kormány, mint „reakciós”, a Horthy-korszak letéteményeseként aposztrofált ifjúsági szervezetet megszüntette (529. ME. sz. rendelet).⁵ Az Egyetemi Kör, amely már az 1930-as évek elejétől foga lényegében látszatintézményként funkcionált, ugyancsak megszűnt. A háborús országban újjáépülő Főiskolán éveken keresztül nem alakult ki szervezett ifjúsági élet. A hatalmas úrt a kommunista hatalomátvétel után létrehozott Demokratikus Ifjúsági Szövetség töltötte be.

Az Iparművészeti Főiskola DISZ szervezete 1950 szeptemberében alakult meg, amelynek vezető testülete a tagság által évente megválasztott Bizottság volt. A Bizottságban kizárólag megbízható párttagok kerülhettek be, ezáltal garantálva az állampárt mindekori elvárásainak maximális figyelembevételét. A DISZ kitűzött célja az volt, hogy „szervezetiünk is a Párt tartalék csapataká váljon.”⁶ Ez azt jelentette, hogy a DISZ elsősorban a Magyar Dolgozók Pártjának politikáját akarta a Főiskolára erőltetni. A szervezet kiemelt célja az volt, hogy marxista-leninista szellemben a főiskolai ifjúság számára rendkívül sokrétű programot alakítson ki, amelyek egyik összekötő eleme a fegyelem, a sztálinista eszmei-politikai propagandacélok. A DISZ tagság a fentiek szellemében faliújságokat, broszúrákat, egyes aktuális közös propagandatevékenységről (például a hallgatók Sztálinváros építésében való 1-2 hetes kötelező részvételében)⁷ úgynevezett mozgalmi naptárakat készített, „népnevelői” foglalkozásokat tartott délutánonként a művészifjak számára, valamint „politikai órákat”, amelyeken az MDP Központi Vezetésének Politikai Bizottsága által tárgyalt aktuális kérdéseket vitatták meg a hallgatókkal. Mindezt a DISZ vezetése szigorúan ellenőrizte. Voltaképpen semmilyen hallgatói szándék, megmozdulás vagy akció nem volt lehetséges a DISZ nélkül, amely még a művésztelepeken megrendezett nyári táborok szervezését is magára vállalta és a Diákkotthon – elsősorban politikai, másodsorban magatartásbeli – ellenőrzését is ellátta. A DISZ egyik központi irányelve kijelentette: „A Diákkotthon feladata biztosítani a nyugodt tanulást, és a hallgatók szocialista nevelését. Nagy gondot fordítunk a Diákkotthon politikai munkájára. Megerősítjük a diákbizottságot és minden szobában kijelölünk egy népnevelőt. Versenyt íratunk havonta a »legjobb szoba* címért. Gondoskodunk a faliújságról és havonta rendszeresen tartunk lakógyűlést. A Diákkotthon [általános] kérdéseit hat hetente napirendre tűzzük.”⁸ Mindez tannak érdekében tartották fontosnak, hogy a szakmai vertezettség mellett eszmei téren is pallérozott fiatal művészek hagyják el majd az iskolát. A fentiek mellett a DISZ feladata volt az oktatói munkának a politikai alátámasztása is. A DISZ vezetése csoportfelősoket alakított ki az egyes szakoknak megfelelően, akik ellenőrizték a rájuk bízott főiskolások tanulmányi előmenetelét és ahol kellett ösztönöznözőleg, segítették a hallgatókat. A DISZ-be belépő hallgatóknak kötelező volt politikai képzésre járniuk és tudásukat hallgatótársaikkal megosztani, azokat a szocializmus ügyének megnyerni.

A fentiekén kívül kevésbé ideologikus programok is színesítették az ifjúsági életet: művészeti előadások, szakkörök, „kulturklubok” (tánc-, ének- és szavalócsoporthok, szakoktól függetlenül),

³ Összefoglalóan lásd: KEREPESZKI Róbert, „A Turul Szövetség”, in *A magyar jobboldali hagyomány, 1900–1948*, szerk. ROMSICS Ignác, 341–376. (Budapest: Osiris, 2009).; KEREPESZKI Róbert, *A Turul Szövetség, 1919–1945* (Budapest: Attraktor, 2007); SZÉCSÉNYI András: „A Turul Szövetség felépítése és szerepe a két világháború közötti ifjúsági mozgalomban”, in *Fejezetek a tegnap világából. Tanulmányok*, főszerk. GERGELY Jenő, 214–233. (Budapest: ELTE, 2009).; SZÉCSÉNYI András: „A Turul Szövetség kettészakadása 1943-ban. Adalékok a Horthy-kor második felének ifjúsági-értelmiségi törésvonalainak megértéséhez”, *Múltunk*, 1. szám (2013): 65–100.

⁴ A körösfői Bajtársi Egyesületről nem áll rendelkezésre szakirodalom. Forrásanyaga a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában (a továbbiakban MNL OL) található: P 1364 3. doboz 22. tétel, Körösfői Bajtársi Egyesület, 1-3. kötet.

⁵ KEREPESZKI, „A Turul Szövetség...”, 376.

⁶ Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Levéltára (a továbbiakban MOMEL) VIII.11. KISZ iratok 1. doboz. Iparművészeti Főiskola DISZ Bizottságának munkaterve, keltezetlen.

⁷ MOMEL VIII/10. MSZMP iratok. Határozati javaslat, 1951. június 30.

⁸ MOMEL VIII.11 KISZ iratok 1. doboz. Iparművészeti Főiskola DISZ Bizottságának munkaterve, keltezetlen.

továbbá közös kirándulások voltak rendszeresen napirenden, amelyek minden bizonnyal elősegítették a hallgatóság kohézióját. A DISZ szervezte a főiskolai munkaversenyeket is, valamint a hallgatóság agitálását a Munkára Harcra Kész (MHK) mozgalomba is, amelynek egyfajta mellékterméket jelentettek a sportfoglalkozások, illetve a kampányszerűen megszervezett légvédelmi és lövészoktatások is. Ezek a közösségi alkalmak esetenként más felsőoktatási intézmények DISZ-tagságával közösen valósultak meg.

1954-ben és 1956 januárjában is kezdeményezte egy az aktív és végzett hallgatók összefogására szolgáló, közösségépítő célú Fiatal Iparművészek Szövetsége létrehozását, de ehhez sem a Kulturális Minisztérium, sem pedig a KISZ nem járult hozzá, nem akarván konkurenciát teremteni a DISZ-nek.⁹ Ez a terv, a főiskolai iparművész hallgatóság és a már végzett fiatal iparművészek egy közösséggé formálása azonban a főiskola KISZ szervezetét tovább foglalkoztatta a későbbiekben is. A textiles hallgatók iniciatívája volt az úgynevezett Iparművész Stúdió létesítése 1967-ben, amely egyfajta közösségi műhelyként valósult volna meg az aktív hallgatók és a végzettek számára egyaránt. Ez anyagi és erkölcsi segítséget és munkahelyet jelentene az eszközöket beszerezni, megvásárolni képtelen textilművészek számára.¹⁰ A felvetést hossza viták után részben a Főiskola, részint a Képzőművészeti Alap gazdasági hatáskörébe utalva alapították meg úgy, hogy a Stúdiót kibővítették ötvös-fémműves, kerámia, textil-kézfestő és textil-kéziszövő területekkel. A Stúdiót a Főiskola elvégzése után két évig az iparművészek ingyen, utána szerény térítés ellenében használhatták.

A KISZ megalakulása és működése

Magyarországon 1958 után a kulturális szférán belül az oktatás került vezető szerepbe¹¹ és ezt a pozícióját legalább a 70-es évek végéig megőrizte. A Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ) a Főiskolán 1957 májusában szerveződött meg KISZ Iparművészeti Főiskolai Bizottsága néven. A KISZ voltaképpen minden, az egyetemi ifjúságot érintő kérdésben jelen volt. A KISZ tagadhatatlanul politikai szervezet volt a főiskolán, azonban a közösségi élet megszervezésért felelős egyetlen szervként létezett, így kihatott a hallgatók szakoktatáson kívüli mindennapjaira. A politikai arculat abban is megnyilvánult, hogy a KISZ nem tanévekben számolt, hanem „akcióprogramok” alapján indított „mozgalmi években”, amelyek ugyan jobbra azonosak voltak a tanévekkel, de amennyiben egy-egy fontos – politikai – jubileum vagy más esemény megünneplése került fókuszba, úgy azon túl is terjeszkedett rajta. A főiskolai KISZ-t – az országos szervezethez hasonlóan – erős, hierarchizáltság jellemezte.

Nem maradtak fen források a KISZ-tagság létszámára vonatkozóan, s teljes taglisták sem állnak rendelkezésre, de úgy becsülhető, hogy a mindenkori főiskolai hallgatóság túlnyomó többsége belépett a KISZ-be, szakonként 30-50 fő. Ennek oka egyrészt egyfajta elvárásban keresendő, amely nyomással a Főiskolára lépve minden hallgató szembesült. Másrészt a hallgatók érdekeltté váltak abban, hogy „kiszesek” legyenek, hiszen a főiskolai diákélet egyetlen legális letéteményese a KISZ volt. Arra is akad azonban példa, hogy egy jelentkezőt nem vettek fel, vagy kilépett.¹² A KISZ tagfelvételt a KISZ főiskolai vezetősége hagyta jóvá, amely után a hallgató tagkönyvet kapott, ezzel igazolva belépését.

A KISZ költségvetését több forrás fedezte. Egyrészt a tagdíjak, másrészt rendezvényeken (bálokon, klubesteken, majálison) szedett belépti díjak; még fontosabbak voltak a költségvetés felét fedező társadalmi munkák bevételei.

⁹ MOMEL VIII.11. KISZ iratok, 1. doboz. Kérelem, 1956. május 26.

¹⁰ MOMEL VIII.11. KISZ Iratok 1. doboz, Feljegyzése a Studio és szellemi közösség c. problémakörrel kapcsolatban, 1967. január 22.

¹¹ KALMÁR Melinda, „Az optimalizálás kísérlete. Reformmodell a kultúrában 1965–1973”, in *A „batvanas évek” Magyarországon*, szerk. RAINER M. János, 161–197. (Budapest: ’56-os Intézet és Közalapítvány, 2004), 165.

¹² MOMEL VIII.11. KISZ iratok 1. doboz. KISZ-tagok az építészeti szakról, 1975. április 15.

A főiskolai KISZ vezető, irányító szerve a Csúcsvezetőség volt. Ez a testület a korszakban meglehetősen sokat változott, de alapvetően az agitációs, a kulturális és a gazdasági felelős, illetve a titkár alkották (titkárnak nevezték az összes alsóbb rendű szervezeti forma megválasztott vezetőjét is). A Csúcsvezetőség döntött a szervezet fontos kérdéseiben az összevont taggyűlés megbízásából. E vezető testület havi rendszerességgel ülésezett, tanácskozási joggal meghívhatott kívülállókat is. A KISZ középrétegéhez az úgynevezett alapszervi vezetőségek tartoztak. Azaz évfolyamonként és szakonként egy-egy alapszervi vezető, akit az adott évfolyam és szak KISZ-tagságából választott ki alapszerv. A KISZ életében talán a legmarkánsabb szerepet a taggyűlések játszották, amelynek több típusa is volt. Az összevont taggyűlés a KISZ legfőbb döntéshozó szerve volt, a teljes főiskolai tagság seregszemléje. E testület választotta meg a Csúcsvezetőséget, amely a taggyűlésnek köteles volt beszámolni. Összevont taggyűléseket általában félévenként egyszer – jellemzően októberben és áprilisban – tartott a főiskolai KISZ, indokolt esetben azonban ennél gyakrabban is összeült. Fontos szerepköréi közé tartozott a megjelent tagok által megszavazott Csúcsvezetőség megválasztása.

Az összevont taggyűlések mellett léteztek alapszervi taggyűlések is, amelyek kéthavonta ültek össze. Az alapszervek voltak a KISZ legkisebb egységei, szakonként és azokon belül évfolyamonként működtek. Az alapszervek voltak felelősek a tagfelvételért, feleltek a vitás kérdések megoldásáért és javaslattal élhettek a Csúcsvezetőség felé, amely esetben nem saját hatáskörben döntött, hanem a taggyűlések elé vitte az ügyet. Az alapszervek munkáját és feladatait a Csúcsvezetőség szabta meg és neki tartoztak rendszeres beszámolási kötelezettséggel is. A kiadott feladatok összessége jelentette voltaképpen a KISZ főiskolai munkáját. Ezek a feladatok ugyan változtak a Kádár-korban, alapvetően mégis hasonlóan oszlottak meg mindvégig.

Az 1963/64. tanévben¹³ például a következő feladata volt az egyes alapszerveknek: Az 1. évfolyamos alapszervek törődtek a főiskolai sportélettel, amely elsősorban a labdarúgó bajnokságot jelentette, emellett asztalitenisz és sakk-klubot is működtetett délutánonként. Ugyancsak az első alapszervezetek kötelezettsége volt a kötetlen vagy laza programú klubestek rendszeres megszervezése az egész KISZ-tagság részére, valamint a „fizikai társadalmi munkák” szervezése, mint például gyárakban üzemekben, termelőszövetkezetekben kampányszerű, közösségi segédmunkák, illetve mezőgazdasági munkák ellátása. Ilyen volt például az 1964/65. tanévben a II. és III. éves alapszervek tagjainak az Egyesült Villamosgépgyár tűzfalának rendbetétele és dekorálása,¹⁴ vagy 1974 novemberében egy kétnapos kukorica betakarításon történő részvétel az Órbottyáni Petőfi TSZ földjén.¹⁵

A II. és III. évfolyamos alapszervek feladata valamivel könnyebb volt: kulturális rendezvények szervezése és pályázatírás, pályázatokban való esetleges részvétel volt. Ilyen volt például az a jelentős elfoglaltság, hogy a budapesti KISZ „felszabadulási pályázatáról” szóló rendezvényeket 1964-ben a főiskolai KISZ szervezte, Pogány Frigyes igazgató elnökle alatt. Ennek keretében a Magyar Ifjúság Házában az 1945. évi felszabadulási ünnepség belsőépítészeti koncepciójának kidolgozása, a téma iparművészeti kidolgozása és kiállításon történő bemutatása is a feladatok közé tartozott.

A IV. évfolyam alapszervei ugyancsak részt vettek pályázatokkal kapcsolatos ügyekben, ezen túlmenően pedig előadások megtartását, külföldi főiskolákkal való kapcsolattartást és főiskolai KISZ orgánum működtetését jelentette.

A KISZ a fentiekén túlmenően munkabizottságokat is létrehozott, amelyek a fent említett tevékenységi területek felügyeletét és operatív ellátását látták el. Ilyen volt például a fegyelmi bizottság, a menzabizottság, amely a főiskolai menza személyzetének, konyhájának ellenőrzését

¹³ MOMEL VIII. 11. KISZ iratok 1. doboz, A Magyar Ipari művészeti Főiskola [sic] KISZ szervezetének munkaterve az 1964/65. tanévre.

¹⁴ MOMEL VIII. 11. KISZ iratok 1. doboz, A Magyar Ipari művészeti Főiskola [sic] KISZ szervezetének munkaterve az 1964/65. tanévre.

¹⁵ MOMEL VIII.11. KISZ iratok 1. doboz. Jelentés a Magyar Iparművészeti Főiskola hallgatóinak az 1974. november 14-16. között végzett mezőgazdasági munkájáról, 1974. [keltezetlen]

végezte, illetve a diákjóléti bizottság, amely a rászoruló hallgatók anyagi megsegítését látta el szociális segély formájában.

A „kiszések” hármas tevékenysége

A KISZ saját hivatalos dokumentumai három részre tagolták a főiskolások KISZes tevékenységét. 1. Szakmai-politikai nevelőmunka; 2. pályázati munka; 3. kulturális munka. Mindegyik típust tehát munkának írták le, ami utalt a mindenkori mozgalmiságra, egyszersmind arra, hogy a pusztán szórakozásnál, szabadidős tevékenységnél a KISZ a saját szerepét többre, komolyabbra értékelte, és a tagoktól áldozatos fegyelmet várt el.

Ami a szakmai-politikai nevelőmunkát illeti, az olyan eszmei-politikai tevékenységeket, képzéseket jelentett, amelyek a főiskolás tananyagban nem szerepelnek, ahhoz képest többletet adnak. Ezek a következők voltak: klubestek, a hallgatók iparművészeti alkotásait, terveit bemutató időszak kiállítások, iparművészeti szakkörök, művészeti főiskolásokkal és más szervezetekkel való kapcsolattartás és szakos klubestek. A hallgatók munkáit bemutató tárlatokra egyébként jelentős igény mutatkozott a főiskola falain kívül is: a KISZ-iratokban rendre találkozunk olyan iratokkal, amelyek arról tanúskodnak, hogy egy-egy főiskola vagy egyetem időszaki tárlatot rendezett és mutatott be falaik között. 1964 után az évente a „szocialista ünnepek” környékén (március 15., március 21., április 4.) környékén megrendezésre kerülő, a szocializmus és a szocialista rendszer melletti monstre propagandarendezvényen, a Forradalmi Ifjúsági Napokon az iparművész hallgatók ugyancsak szervezetteren képviseltették magukat.¹⁶ Az agitációs és propaganda terveket az alapszervezetek agitprop-titkárai készítették, és erről havonta jelentést tettek a Csúcsvezetőségnek. Ezzel ellentétes folyamatként a Csúcsvezetőség megszervezte az országos párt- és KISZ határozatok, kiadványok eljuttatását az alapszervezetekhez, gondoskodott a vezetőképzésről, illetve a legjobb, legaktívabb KISZes hallgatók felvételéről az MSZMP soraiba.

A '60-as évektől a Főiskolán a KISZ Ifjúsági Akadémia néven olyan előadásokat szervezett, ahol aktuális politikai-művészetpolitikai kérdésekről neves előadók tartottak előadásokat, ez a műsorprogram más néven később is az ifjúsági élet szerves része maradt. A KISZ Budapesti bizottsága ráadásul gyakran igénybe vette az iparművészeti hallgatók szakmai munkáit propagandaanyagok grafikai tervezésekor.¹⁷ Az 1970-es évek végétől rendszeresen tartottak „politikai vitaklubot” is, amelyen havi rendszerességgel egy-egy neves párt- vagy állami politikus, gazdasági szakember tartott előadást.

A „kulturális nevelőmunkát” illetően feladatuknak tartották a „*mozgalmas, eleven KISZ-életet*”, a hallgatók részére szórakozás és ismereteik bővítésére szolgáló lehetőségek biztosítását. Az ide sorolható rendezvények rendkívüli heterogenitást mutatnak és időről-időre változóak voltak. A hosszabb ideig fennálló kulturális rendezvények, intézmények sorába tartoztak a rendszeresen tartott játék- és dokumentumfilm vetítések, a gólyabálok, a tavaszi bálok, ismerkedési bálok, kirándulások, mikulás-estek, néptánc-csoport-foglalkozások és műsorok, illetve az egy-egy népcsoport, ország kultúrájának megismerését szolgáló kulturális hetek. A hallgatók a kerületi KISZ által, a baráti szocialista országokba szervezett nyári kirándulásokon is rendszeresen részt vettek, külön díjköltség terhére. A főiskolai majálisok különösen gazdag programot kínáltak, ahol rendszerint rockzenekarok, dzsesszegyüttesek léptek fel, balett- és komolyzenei előadókat hívtak meg és főiskolai sportversenyeket rendeztek. A főiskola dísztermében rendezett önálló táncmulatságok, illetve beat (később rock) koncertek az 1970-es évek végétől kaptak engedélyt a főiskola vezetésétől. Alapszervi szinten a kulturális élet mindennapi eseményeihez sorolhatók az általuk szervezett alapszervi klubestek, folyosói kiállítások és a bábstúdió fenntartása. A vizsgált

¹⁶ E dokumentum közli a főiskolások számára kiabálandó jelszavakat és munkásmozgalmi énekeket. MOMEL VIII.11. KISZ iratok 1. doboz, Jelszavak és dalok a Forradalmi Ifjúsági Napok központi rendezvényeire, 1979. Készítette a KISZ XII. kerületi bizottsága.

¹⁷ Lásd pl. MOMEL VIII.11. KISZ iratok 2. doboz. A KISZ Iparművészeti Főiskolai Bizottsága akcióprogramja az 1981/82. tanévre, 1981. december 15.

iratokban nincs nyoma annak, hogy a rock 'n roll hatására kialakult és önálló útra lépett, a korban többnyire deviánsnak minősített egyes ifjúsági szubkultúrák (jampec, csöves, punk), illetve jelenségek (huliganizmus, galerik) a főiskolán megjelentek volna, de ha ez meg is történt, nem keltették fel a KISZ vagy a főiskolai vezetés figyelmét.¹⁸

Végül, de nem utolsó sorban a KISZ szervezte meg a főiskolai sportéletet és az úgynevezett társadalmi munkát is. Utóbbi két területet érintett. Egyrészt a KISZ funkcionáriusok főiskolán kívüli részvételét előadások tartásában., szakkörök létesítésében, egyszóval az iparművész hallgatóság jó hírének továbbítását a főiskola falain kívül. A társadalmi munka másik területe önkéntes fizikai munkát jelentett: a KISZes hallgatók ennek során jellemzően szemetet szedtek, rendbe hozták és takarították a főiskolai sportpályát és egyéb közösségi területeket, illetve vidéki művésztelepek takarításában, felújításában vettek részt. 1968 őszén a főiskolai KISZ saját újságot is alapított, amely „*a főiskolai hallgatóság marxista-leninista világnézetű, szakmai fejlődését elősegítő ifjúsági lap. További feladata a testvérfőiskolák, ill. a szakmán kívüli főiskolák, egyetemek [...], valamint a művészeti intézmények, vállalatok tájékoztatása a főiskolánkon folyó munkáról.*” Az ambiciózus célok dacára az Ernyey Gyula tanársegéd által szerkesztett periodika nem volt hosszú életű.¹⁹ A főiskolás hírek azonban a kerületi KISZ Bizottság újságjában, a KISZ-Híradóban is helyet kaptak.

A politikai és kulturális cél persze csak a tervek szintjén volt szétválasztható. A hallgatók mindennapjaiban ez folyamatos közös munkát, közös elfoglaltságot és persze szórakozást is jelentett. Különösen azok a nagyszabású programsorozatok tekinthetők idetartozónak, amelyek meghatározták egy-egy szemeszter arculatát. Például a „nagy októberi szocialista forradalom” (1977) és a Tanácsköztársaság (1979) kerek évfordulói nagyszabású és sokrétű elfoglaltságot adtak az ifjúságnak.

Szabadabb keretek között

Az új gazdasági mechanizmus lazító hatására a kulturális életben is egyfajta demokratizálódás ment végbe. Ennek melléktermékeként az egyetemi és főiskolai klubélet felélénkült. A kulturális lazulás hatására az 1960-as évek végétől a főiskolai KISZ keretén belül létrejöttek az úgynevezett Diákpárlamentek, amelyek szakonként illetve tanszékenként időről-időre összeülő érdekképviselőek voltak az adott tanszék KISZ-titkárának irányítása alatt, ahol a felmerülő gyakorlati kérdéseket vitatták meg. A szakos diákpárlamentek párhuzamosan működtek az évfolyamos alapszervekkel, de csakhamar jelentőségükben az utóbbi fölé nőttek, mivel kiderült, hogy a tanszékek szakmai összefogó ereje jobb közösség-szervező erő, mint az évfolyam. A legnagyobb tömeget megmozgató események ebből következően azok voltak, amelyek a leginkább nélkülözték a „mozgalmi munkát”, az MSZMP, azon belül a KISZ kulturális irányvonalának, aktuális politikai célokat megfogalmazó – gyakori és sokszor kényszeres – erőltetését.²⁰ Az MSZMP KB kulturális vezetése, illetve a KISZ központi vezetése ugyanis aránytalanul nagymértékben igyekezett ideológia képzőhelyként tekinteni a felsőoktatási KISZ szervezetekre, amelyek célja elsősorban az volt, hogy a központi direktívák mentén szervezzenek programokat. Különösen igaz ez 1974 utánra, amikor a politikai rendszer a liberális-demokratizálódó irányvonallal visszazárt. A KISZ KB 1974 áprilisi irányelvei ennek megfelelően az erősebb politikai aktivitást írták elő az egyes intézmények KISZ bizottságai számára.²¹ Az 1970-as évek első felére a főiskola KISZ-tagságában ez a törekvés rendre ellenállást szült, különösen az irányelvek által megkövetelt politikai vitakörök szervezése. Nehézséget okozott az is, hogy a KISZ elvárta, hogy rend legyen, azaz minden szervezeti

¹⁸ E jelenségekről lásd: HORVÁTH Sándor, *Kádár gyermekei. Ifjúsági lázadás a hatvanas években* (Budapest: Nyitott Könyvműhely, 2009)

¹⁹ MOMEL VIII.11. KISZ iratok 1. doboz. FI, a Magyar Iparművészeti Főiskola KISZ-szervezetének lapja.

²⁰ A kényszerességre lásd: MOMEL VIII.11. KISZ iratok 1. doboz. A felsőoktatási intézmények KISZ-szerveinek feladata az MSZMP KB és a KISZ KB oktatáspolitikai határozatainak végrehajtásában, 1972. október 19.

²¹ PAP Milán, „Ifjúsági vitakörök és a politikai nevelés”, in PAP Milán, *A párttal, a néppel... Eszmék és politikai gondolkodás a Kádár-korszakban*, 137–160 (Budapest: MCC Press, 2021), 140–143.

egységben érvényesítsék a pártszerűséget. Az ehhez kapcsolódó – a fentiekben bemutatott – hierarchikus szervezet és annak ugyancsak elvárt, kényszerű bürokratizmusa nem hatott jó irányba a hallgatók megnyerése szempontjából. A Rectori Tanács többnyire partere volt a KISZ-nek a hallgatói passzivitás megregulálásában, érzékelve, hogy a 70-es évektől a majálisokon, állami ünnepségeken a hallgatók elenyésző számban voltak jelen.²² A Csúcsvezetőség rendre fegyelmezni kényszerült az alapszerveket vagy egyes hallgatókat. Az 1980-as években nem ritkán előfordult az is, hogy a XII. kerületi Pártbizottság is bírálta, hogy a hallgatók nem veszik komolyan a politikai munkát.²³ Motiváció gyanánt egyebek mellett kül- és belföldi üdültetést helyeztek kilátásba a legjobb, legaktívabb hallgatóknak. A lanyha aktivitás megszüntetése érdekében igyekeztek bevonni a tanárokat is a KISZes rendezvényekbe, változó sikerrel. A már említett, 1974. novemberi kukorica-betakarításban való részvételen „*figyelembe véve az országos érdeket és azt, hogy ne a közömbösök nyerjenek előnyt*” kötelezték a főiskola teljes hallgatóságát a részvételre, s ezt megerősítendő nyolc oktatónak is felügyelnie kellett a kétnapos betakarítást.²⁴ Mindez világosan mutatja a KISZes élet legnagyobb problémáját, azt, hogy a hallgatók zöme tehernek élte meg a KISZ politikai jellegét. A KISZ más esetekben azonban hatékony érdekvédelmet is adott, ilyen volt az, amikor 1983 szeptemberében kiharcolta, hogy a rektor engedélyt adjon főiskolai „diákszónák” kialakítására, azaz olyan helyiségeket biztosítottak a hallgatóknak, amely a rekreációt, pihenést szolgálta az órák közötti szünetben, vagy a délutáni-esti órákban.²⁵ Az ifjúság rekreációs, szabadidős igényeit végül az 1986 márciusában megnyílt Moholy Nagy Ifjúsági Ház („kisház”) oldotta meg.²⁶

A hallgatók jobbar azokon a rendezvényeken jelentek meg tömegesen, ahol a politikum és a hierarchikus kötöttségek a legkevésbe érvényesültek és mód nyílt a kötetlen szórakozásra is. Ilyen alkalmak voltak a bálók, különösen a gólyabálók. A novemberi gólyabálók, ahova rektori engedéllyel mindenki jogosult volt „külsőt” bevinni, több százan is részt vettek, és gyakori volt a kötetlenebb viselkedésből adódó fegyelmezetlenség. A KISZ-jegyzőkönyvekben és egyetemi tanácsulési jegyzőkönyvekben ezért találhatóak rendszeresen a gólyabálokat vizsgáló, azokat rendszabályozni akaró utasítások. Sőt, 1974-ben megtiltották a megrendezését arra hivatkozva, hogy az előző években túl sok volt az ittas hallgató, és a többszáz fős tömeg néhány bűrtört összetört (amelyet a KISZ-tagoknak társadalmi munkában kellett helyrehozni).²⁷ Ezután rendezőgárdát kellett verbuválni, és egy sportegyesület tagjait is rendszeresen felkérték a rend fenntartására. 1980-tól a rend megőrzése érdekében csak a főiskola és más művészeti főiskolák hallgatói nyerhettek bebecsátást a gólyabálóra, ahol a '80-as évektől jobbra már nem zenekarok, hanem lemezlovasok szolgáltatják a zenét.²⁸

A főiskolán kívüli közösségi szinterek köréből a már említetteken túl a gyárakban vagy mezőgazdasági termelőszövetkezetekben, úgynevezett nyári építőtáborokon való kötelező részvételt érdemes említeni. Ezek nemcsak 1-2 hetes, gyárakban, üzemekben végzett társadalmi munkát adtak az iparművész ifjaknak, de a Főiskola vezetése egy-egy termelőszövetkezettel kötött megállapodás keretében nyaranta, megszervezte a hallgatók beosztását a termelőszövetkezeti munkára. Mindenkiel „szocialista szerződést” kötöttek, a munkavégzés fejében pedig bért adtak a KISZeseknek. Az építőtáborozás, nyári diákmunka jó közösségi időtöltés volt, amely sokszor a diákok társas kapcsolatainak elmélyülését is megalapozta.

A főiskolai KISZ Bizottság és a KISZ Budapesti Bizottsága összefogásaként, a főiskolások munkájára építve 1980-ban készült el az Úropera, majd a Lézerszimfónia című lézerművészeti

²² Lásd pl. MOMEL VIII. 1/b. 1. doboz. Rectori Tanácsulés jegyzőkönyve, 1983. április 15.

²³ Lásd pl. MOMEL VIII.11. KISZ iratok 2. doboz. Jegyzőkönyv az Iparművészeti Főiskola Diáktanárságáról, 1981. november 12.

²⁴ MOMEL VIII.11. KISZ iratok 1. doboz. Jelentés a Magyar Iparművészeti Főiskola hallgatóinak az 1974. november 14-16. között végzett mezőgazdasági munkájáról, 1974. [keltezetlen]

²⁵ MOMEL VIII.11. KISZ iratok 2. doboz. Az Iparművészeti Főiskola diákszónáinak használata, 1983. szeptember 14.

²⁶ MOMEL VIII. 1/b. 2. doboz. Rectori Tanácsulés jegyzőkönyv határozatai, 1986. február 26.

²⁷ MOMEL VIII.11. KISZ iratok 1. doboz. Jelentés az 1974. november 30-án 19 órától december 1-én 03 óráig megtartott Gólyabálóról, 1974. december 2.

²⁸ MOMEL VIII.11. KISZ iratok 2. doboz. A KISZ Bizottság levele Gádor Endre rektornak, 1980. november 12.

műsorukkal. A 60 perces előadást a Planetárium tűzte műsorára 1980 decemberében és tartotta ott a következő évek során.²⁹

Diákönkormányzat és kollégiumi ügyek

1988 végétől állami engedélyhez kötötten, rektori engedéllyel és a KISZ Csúcsbizottságának jóváhagyásával lehetőség nyílt, hogy a KISZ mellett, azzal párhuzamosan diákönkormányzat alakuljon a főiskolán. Az 1983/84-es tanév második félévében megalakult diákönkormányzat a főiskola minden hallgatóját magába tömörítette, a KISZ-től eltérően nem voltak politikai céljai, ezért utóbbi nem tekintett komoly riválisként rá. E demokratikus szervezet saját maga határozta meg szervezeti és működési szabályzatát és képviselőinek megválasztását „a főiskolai rendtartás és a társadalmi együttélési szabályok betartásával.”³⁰ A Diákönkormányzat a későbbi Hallgatói Önkormányzat elődjének tekinthető. A hétköznapiakban alapvetően a hallgatóság érdekképviselői szerveként funkcionált a továbbiakban, de rendezvények, kirándulások szervezésére és a művésztelepek hallgatói életének megszervezésére is lehetősége nyílt. Fontos funkciója volt a főiskola által nyújtott tanulmányi ösztöndíjak elosztása. A Diákönkormányzat vezetője tagja volt hivatalból a KISZ bizottságnak és képviselőket küldött az Egyetemi Tanácsba is.

1956 előtt a hallgatók lakhatásáról a főiskolától szervezetileg független diákszálló gondoskodott a Vorosilov (ma: Stefánia) út 61. szám alatt. A diákszálló a Tanfolyamellátó N. V. kezelésében, a DISZ felügyelete alatt állt és elsősorban vidéki, szegényparaszti és munkáshallgatókat fogadtak be.³¹ A diákszálló zsúfolt, szűkös volta nem tudott valódi közösségi szintérré válni, nem lévén közösségi terek, csupán egy könyvtárszoba és egy – 1955-ben megszüntetett – tanulószoba állt rendelkezésre.³² 1956 után a közeli Herman Ottó utca 5/a és a Csopaki utca 8/b. szám alatt működő, két villaépületben és a hozzá tartozó 5200 négyzetméter területű kertben létesített diákothon („diákszálló”), 1976-tól későbbi nevén Kollégium, formálisan nem tartozott a KISZ szervezeti keretei közé, a főiskola főtitkára felügyelete alatt állt.³³ Miután a férőhely limitált volt, ezért rendre túljelentkezés állt fent. (A kollégiumot a '60-as években társadalmi munkában a főiskolások műteremépülettel bővítették). A Diákothonnak a Kádár-korszakban 60-90 lakója volt, többségében szerény térítés ellenében nyertek felvételt. A jelentkezők közül a kollégisták közül megválasztott hat tagú vezetőség, a Diákbizottság döntött, amelynek tagjai hivatalból tagjai volt a főiskolai KISZ Bizottságnak is. A Diákbizottság tagjait a legjobb tanulmányi eredményű hallgatók közül évente választotta a közgyűlés. A kollégisták elhelyezkedése a kollégiumi épülettel nem volt megoldott. Gergely István rektor szerint „sok tekintetben elszomorító, milyen körülmények között élnek és dolgoznak a hallgatók. [...] Vizes falak a kollégiumban.”³⁴ A Kádár-rendszer második felében a KISZ és a kollégiumi diákbizottság folyamatosan napirenden tartott annak ügyét, hogy bővítsék a férőhelyek számát, illetve alapvető infrastrukturális beruházásokat eszközöljenek az épületen belül. Mivel azonban sem a bővítésre, sem pedig új kollégiumépület építésére lehetőség nem volt, ezért alternatív megoldásokhoz folyamodtak. A főiskola tanulmányi osztálya igen gyakran kényszerült elhelyezni más budapesti felsőoktatási intézmények különféle kollégiumban saját hallgatóit, a külföldi diákok pedig a '70-es évek második felétől Törökbálinton nyertek elhelyezést. A kollégiumkérdés rendezése meglehetősen későn, (1985-ben meghozott határozat alapján) 1989-ben szökkent szárba,³⁵ de csak a demokratikus rendszerváltás után készült el az új épület a főiskola területén.

²⁹ MOMEL VIII:11. KISZ iratok 2. doboz

³⁰ MOMEL VIII.11. KISZ iratok 2. doboz Tézisek a Diákönkormányzat létrehozásához, 1983 október.

³¹ MOMEL VIII/8. Kollégium iratok, 2. doboz. Tájékoztató a diákszállók szervezetéről és házirendjéről (keltezetlen)

³² MOMEL VIII.8. Kollégium iratok, 1. doboz. Feljegyzés, 1955. június 30.

³³ MOMEL VIII. 1/b. Rektori tanácsulási jegyzőkönyvek. 1. doboz. Az Iparművészeti Főiskola szervezeti sémája (keltezetlen)

³⁴ MOMEL VIII.11.KISZ iratok 2. doboz. Jegyzőkönyv az Iparművészeti Főiskola Diákszemléte üléséről, 1983. április 8.

³⁵ MOMEL VIII. 1/a. Egyetemi Tanács, Melléklet, 5. doboz. Kollégiumi beruházási programterv, 1989. október 27.; mivel a kollégiumépület egyes részeit hotelként is hasznosítani kívánta az egyetem, ezért „Arthostel Zugliger” névre

A kollégium valódi ifjúsági színtér volt, ahol aktív közösségi élet folyt. A szobaközösségek is szakmai összetartozás szerint alakultak, és a koedukált rendszer is megfelelően működött. Közösségi termek, a 70-as évek derekától könyvtárszoba segítették a hallgatói élet felvirágzását. A hallgatóknak lehetőségük volt közös sportolásra (röplabdapálya, pingpongasztalok stb.), televíziózásra, a kollégiumba járó heti és napilapok olvasására. Emellett gyakran tartottak egy-egy témában vitaesteket, előadásokat is. Ugyancsak kedveltek voltak a havi rendszerességű művészeti előadások, diavetítések.³⁶ A fentiekén túlmenően rendszeresen készítettek kiállításokat, vándorkiállításokat, sőt – társadalmi szerződés keretében – a kollégisták főiskolán kívüli szakmai feladatokat is vállaltak.³⁷ Talán nem túlzás azt állítani, hogy a kollégium volt az ifjúsági élet legpezsgőbb helyszíne.

A KISZ 1989 áprilisában szűnt meg, ezzel az aktussal pedig a Magyar Iparművészeti Főiskola KISZ-szervezete is egycsapásra a múlté lett. A KISZ fontos szerepköreit (a kollégium felügyelete, kulturális élet megszervezése, szociális ösztöndíjak kiírása és elosztása, illetve a hallgatóknak az egyetemi tanácsban való reprezentációja) a diákönkormányzat vette át. Kis létszámú felsőoktatási intézmény lévén, más egyetemekkel és főiskolákkal szemben a lokális KISZ-szervezetet nem övezte drasztikus ellenérzés a hallgatóság köreiben. Az első „szabad” évfolyamokban a diákönkormányzatok tagjaiban egykori KISZ-esek is helyet foglaltak, akik tapasztalatikkal, szervezőmunkájukkal segítették az 1989/1990-es demokratikus átmenet lebonyolítását, így biztosítva zökkenőmentes átállást az új időszak hallgatói számára.

keresztelték. MOMEL VIII: 1/a. Mellékletek, 5. doboz. Egyetemi Tanácsülés jegyzőkönyve, határozatok, 1989. november 3.

³⁶ MOMEL VIII.11. KISZ iratok 1. doboz. A kollégium életének rövid áttekintése, munka- és fejlesztési terve.

³⁷ MOMEL VIII.8. Kollégium iratok, 1. doboz. Jelentés a diákotthonról, 1971. március 29.